

BIBLIJSKI TEMELJI APOSTOLSKE POBUDNICE „RECONCILIATIO ET PAENITENTIA”

„Riječ o pomirenju je postala tako jeftinom, jer tako lijepo zvuči a ništa ne zapada” (J. Moltmann)

Riječ pokora modernom čovjeku zvuči kao čista nepoznanica. Ta mu riječ dozivlje u pamet pokornička djela i odricanja, kakva su na sebe preuzeli, npr. sv. Ivan Krstitelj, monasi i askete. A to se ne čini nimalo prikladnim u doba tehnike i kulta tijela, putovanja i sporta.

Zbog svoje otvorenosti zemaljskim stvarnostima i radostima čovjek često previđa rastrganost i nepovjerenje u svijetu današnjem, napetosti i prijetnje. Ne uviđa kako je današnjem svijetu potrebno pomirenje, kojem je preduvjet obraćenje/pokora. Razdor što je pukao između stvora i Stvoritelja očituje se u raznim oblicima kao nikada prije. Guši se čovjekova sloboda, gaze se osnovna prava, kao npr. pravo na život; vrši se rasna diskriminacija, nasilje i teror; gomila se konvencionalno i atomsko oružje; zemaljska dobra nisu pravilno i pravično raspodijeljena; uz bogataše životare vrlo siromašni slojevi. Podjela je velika, a trebalo bi je premostiti. „Pomirenje ne bi smjelo biti manje duboko nego podjela” veli papa Ivan Pavao II. u svojoj apostolskoj postsinodalnoj pobudnici „Pomirenje i pokora”.¹

Pomirenje, međutim, ne može uslijediti bez obraćenja ili pokore, koja se odvija u dubini čovjekove duše pod utjecajem Božje riječi i u vidu kraljevstva Božjega. Da bude sveobuhvatno, pomirenje mora nužno u sebi uključivati oslobođenje od grijeha, koji se skriva u svojim najdubljim korijenima. O pomirenju ne možemo govoriti, ako ne svratimo pogled na grijeh neposluha, kojim se čovjek ogriješio o svoga Stvoritelja.

Obraćenje/pokora je usko povezano s pomirenjem, ukoliko pomiriti se s Bogom, sa samim sobom i s drugima pretpostavlja ukidanje korjenitog razdora, tj. grijeha. To se opet ostvaruje jedino nutarnjim preobražajem, tj. obraćenjem ili pokorom.

Ponajprije ćemo stoga svratiti pažnju na unutarnji čovjekov preokret i preobražaj, iza kojeg mogu uslijediti djela pokore ili obraćenja. Tek poslije toga možemo govoriti o pomirenju.

1. Pobudnica „*Reconciliatio et paenitentia*” br. 3. Na talijanskom jeziku je objelodanjena u *Osservatore Romano* od 12. prosinca 1984. U hrvatskom prijevodu kod KS pod naslovom „*Pomirenje i pokora*”, Zagreb 1985.

1. Obraćenje ili pokora

Pojam obraćenja u našem jeziku mnogo je jasniji i sadržajnije negoli pojam pokore. Riječ pokora može imati tri značenja: 1. kaznu koju grešnik ima podnijeti za grijehe; 2. sakrament ispovijedi; 3. dobro djelo koje odredi ispovjednik grešniku kao kaznu za grijehe.²

Rastezljivo je i značenje riječi *paenitentia* na lastinskom jeziku. Latinski klasični pisci pod riječju *paenitentia* općenito podrazumijevaju kajanje.³

Tertulijan je primijetio da je sadržajnije grčka riječ *metánoia*. Pod *paenitentia* on ne podrazumijeva samo priznati zlodjelo nego duboku promjenu u duši. Kad se izvrši u duši ta izmjena, čovjek biva integriran.⁴

Kod crkvenih otaca *paenitentia* označava priznavanje grijeha pred Bogom i pred Crkvom, baciti se do nogu svećenika, nekog mučenika, posuti se pepelom, biti pripušten samo molitvi a ne i euharistiji. Po izvršenoj pokori grešnici mogu biti pomireni. Sv. Augustin govori o izopćenju ali i o pomirenju.⁵

Riječ *paenitentia* znači također sakrament Novoga zavjeta, ustanovljen od Isusa Krista, kojim se čovjeku, koji se pokaje za grijehe te ih ispovjedi, otpuštaju grijesi počinjeni poslije krštenja.

Pobudnica „*Pomirenje i pokora*” donosi nadugo prispodobu o izgubljenom sinu (br. 5; Lk 15 sl.), koji se s nostalgijom vraća u očinski dom. Ona govori i o sinu, koji je ostao kod kuće s ocem, koji je pun egoizma i ljubomore, koji je bešćutan prema raskajanom bratu, prema ocu, naposljetku prema Gospodinu Bogu.

U svjetlu te neiscrpne prispodobe o Božjem milosrđu Crkva shvaća svoje poslanje u tome, da po Učiteljevu primjeru radi na obraćanju srdaca i na pomirenju ljudi s Bogom i među sobom.⁶

Obraćenje/pokora u Starom zavjetu

Za obraćenje/pokoru grčki jezik ima riječ *metánoia* a znači u čovjeku neku promjenu, neki ispravak, izmjenu mišljenja i osjećaja.⁷ Stari zavjet, naprotiv,

2. J. ŠETKA, *Hrvatska kršćanska terminologija*. Split 1976² str. 215.

3. To je kajanje nakon počinjene pogreške kod klasičnih latinskih pisaca, npr. kod Kvintilijana, Plinija, Svetonija, Cicerona i drugih. Usp. FERRUCCIO CALONGHI *Dizionario latino-italiano*. Torino 1972³, str. 1934-1935.

4. TERTULIJAN, *Adversus Marcionem*, lib. II, 24: *Nam et in graeco sono poenitentia nomen non ex delicti confessione, sed ex animi demutatione compositum est. . .*”; *PL* 2,241. Za Tertulijanovo nijansiranje značenja riječi poenitentia usp. ALBERT BLAISE, *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*. Pournhout (Belgique) 1954,588.

5. AUGUSTIN, *Epistola* 265,7: „Agunt etiam homines poenitentiam post baptismum ita peccaverint, ut excommunicari et postea reconciliari mereantur”; *PL* 33,1088.

6. *Reconciliatio et paenitentia*, br. 4.

7. *Metánoia* može značiti izmjenu osjećaja, i prema tome: 1. kajati se, požaliti nešto; 2. retorski se ispraviti. Usp. M. A. BAILLY, *Dictionnaire grec-français*. Paris 1903⁴, str. 1263.

nema tehničkog termina za „pokoru” ili „činiti pokoru”. No, sama stvar nije nepoznata, bilo da se radi o kultno-obrednom području bilo o proročkom području opomenâ. Proroci često govore o preokretu misli u odnosu čovjeka prema Bogu. To bi bio ekvivalent za metanoia u Novom zavjetu.

Prinošenje žrtava ne vrijedi mnogo u očima proroka, ako čovjek nije prethodno promijenio svoje nutarnje mišljenje i osjećanje, na što oni često upozoravaju. Te opomene možemo slijediti tamo od Amosa pa sve do Joela. „*Obratite se k meni svim srcem svojim postec, moleći kukajuć*” (Jl 2,12).

Ipak proroci nisu pronašli prikladnog termina za pokoru. Uzeše riječ s profanog područja koja adekvatno izražava ono što su oni htjeli izraziti. To je glagol – šûb = vratiti se. Tu riječ nalazimo u Starom zavjetu oko 1056 puta, od toga u religijskom smislu oko 118 puta. U prvom planu stoji smisao povratka.⁸

Preokret što nastaje unutar čovjeka valja da obuhvati sva životna područja, ne samo kultno-obredno područje. Čovjekov stav prema Bogu odlučuje svim ostalim: čovjekovim stavom prema kultu, prema zajednici, prema bližnjima. Izrael je u svojoj cjelini pred Bogom odgovorniji od drugih naroda ukoliko je on izabrani Božji narod.

To obraćanje k Jahvi ne smije se orijentirati ni po čemu drugom nego po Jahvi i Jahvinoj volji, jer je on Bog Izraelov. Obraćanje prema Jahvi poslušom u sebi uključuje novi čovjekov stav prema svemu ostalom. Stariji proroci manje to naglašavaju; to im se činilo kao nešto sasvim razumljivo. Glagol šûb upotrijebit će češće Jeremija a za njim Ezekiel. Za razliku od Amosa, Hošeje i Izaije kod Jeremije začuđuje koliko puta on spominje obraćenje/pokoru (Jr 4,1; 26,3; 36,5). Da je narod uistinu teško skloniti na obraćenje, vidimo iz njegova prijekora: „*Može li crnac (Etiopljanin) promijeniti kožu svoju? Ili leopard krzno svoje? A vi, možete li činiti dobro, navikli da zlo činite?*” (Jr 13,23).⁹

Pojam obraćenja dosta je jako istaknut u rabinskoj literaturi. U Izrekama Otaca čitamo: „*Obraćaj se svakoga dana prije svoje smrti*” (Aboth 2,10b). U 5. prošnji molitve Šemone Ešre (Osamnaest blagoslova) čitamo: „*Vrati nas, Jahve, k sebi, da se obratimo.*” „*Veliko je obraćenje*” (*gadôl tešubáh*) – ono odjekuje čitavom rabinskom literaturom. Obraćanje (*tešuva*) je „ugaoni kamen rabinske antropologije. . . , vezni član između grijeha i oprostjenja. . . , nešto najveće što čovjek može i ujedno nešto najteže. . . . Ono pospješuje dolazak Izbavitelja. . . . Ono znači povratak k iskonskom odnosu između Boga i čovjeka, ono se mora događati na čitavoj osobi. Tada ono postaje povratkom u očinski dom”.¹⁰

Riječ dolazi od glagola metanoëô, a znači: misliti drukčije, misliti poslije, izmijeniti uvjerenje, pokajati se. BAILLY, nav. mj. 1263. Retor Lucilius Lupus (50. g. pr. Kr.) o metanoji piše: „*Hoc schema fieri solet, cum ipse se, qui loquitur, reprehendit, et id quod prius dixit, posteriori sententia commutat.*” Citat prema J. BEHM, sub voce *metanoia/metanoëô* u *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Band IV, str. 794, bilj. 6.

8. J. BEHM, nav. mj. Band IV, 980.

9. J. BEHM, nav. mj. Band IV, 981-983.

10. P. LAPIDE, *Schuld und Umkehr im Judentum*, u M. SIVERNICH/K. PH. SEIF (Hrsg.), *Schuld und Umkehr in den Weltreligionen*. München 1983, str. 50-60.

Pozitivna je strana obraćenja posluš prema Zakonu kao izražaju Božje volje, u stvari vršenje dobrih djela. Govori se o jarmu Zakona ali i to jarmu obraćenja. Svijest da Bog može izvesti obraćenje nalazi se na više mjesta. „Obrati srca svojih štovatelja (štovatelja idola) da tebi služe”. Rabi Šimon je govorio: „I u inozemstvu mora se kazati jer će oni jednom postati prozeliti, kako stoji pisano: 'Dat ću narodima čiste usne, da svi mognu zazivati ime Jahvino i služiti mu rame uz rame'” (Sef 3,9). Rabi Berekja (oko 340. g.) reče: „Izraelci rekoše Bogu: 'Tim što ti nosiš svjetlo svijetu, ime će tvoje biti veliko na svijetu. Koje je to svjetlo? Otkupljenje. Jer kad nam ga ti doneseš, doći će mnogi stranci i postati prozeliti i biti nama pribrojani, kao što su to Jetro i Rahaba.’”¹¹

Na pitanje da li obraćenje/pokora može uskoriti dolazak Izbavitelja, dva su suprotna mišljenja.

Obraćenje/pokora u Novom zavjetu

Ono što je u Starom zavjetu označavao glagol *šûb* (= vratiti se) a kod rabi-
na imenica *tešubáh* (= povratak), to u Novom zavjetu označava *metanoéo* i *metánoia*. Tim se riječima apelira na čovjekov osjećajni život. Nastoji se kod čovjeka pobuditi kajanje. *Metanoéō* znači zapravo radikalnu promjenu odnosa između Boga i čovjeka. To su oblici u koje Novi zavjet formulira staru misao obraćenja.

Obraćenje (*metánoia*) je osnovni ton poruke Ivana Krstitelja. „Obratite se, veli on, jer je blizu kraljevstvo Božje” (Mt 3,2). „Pojavio se Ivan Krstitelj u pustinji, propovijedajući krštenje u znak obraćenja grijeha” (*keryssōn báp̄tisma eis áfessin hamartiōn*) (Mk 1,4; Lk 3,3).

Riječ *metánoia* bila je poznata Ivanovim slušateljima. Valja se trsiti, govorio je Krstitelj, oko toga da se izbjegava grijeh i da se vrše zapovijedi. Isticao je svom oštrinom: Obratite se jednom zauvijek! Obraćenje, naime, ne pripušta nikakav prividni, lažni sjaj. Riječ je upućena ne samo poganima nego i židovskim pobožnicima, koji su smatrali da im obraćenje nije potrebno (Mt 3,7 sl.). Treba izmijeniti nutarnje osjećanje a zatim izmijeniti savkolik izvanjski život. „Rodite dakle plodom koji odgovara obraćenju — *poiésate oun karpōn áksion tēs metanoías*” (Mt 3,8).

Obraćenje je usko povezano s krštenjem u kojem se opraštaju grijesi. Počinje novo doba, novi eon. *Metanoia* je dar s Božje strane a s čovjekove veliki zadatak. Čovjek je pozivom na obraćenje potaknut da daruje samoga sebe u službu Bogu, dok još ima vremena. Tako na vratima Novoga zavjeta stoji misao o obraćenju/pokori koja visoko nadvisuje židovsku misao. Ona pokazuje na posljednje spoznaje proročke pobožnosti u Starom zavjetu (Jr 31,33; Ps 51/50,12).¹²

11. HERMAN L. STRACK und PAUL BILLERBECK, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, Band III, München 1975⁶, str. 150-151.

12. J. BEHM, *nav. mj.* Band IV, str. 995-996.

Ivan Krstitelj upravlja svoje opomene ne samo pojedincima; on zove na obraćenje i čitave skupine. Ne zaboravlja na socijalne dimenzije obraćenja (usp. Lk 3,11-14).

Krstiteljev poziv na obraćenje odjekuje dalje u Isusovoj propovijedi. „Obratite se (gr. *metanoēte*), jer se približilo kraljevstvo Božje” (Mt 3,2). Ipak među njima postoji razlika. Isus ne upućuje u svojim govorima na nekoga drugog, koji ima doći, kako je radio Ivan Krstitelj (Mt 3,11), nego on odlučni Božji zahvat poistovjećuje sa svojom osobom (Lk 11,20; 17,21; Mt 11,6). Nepokornim gradovima uputio je prijeteći: jao! (Mt 11,20 sl.). Obraćenje (*metánoia*) se ne sastoji u sitničavom opsluživanju tumačenja Zakona nego u posluhu prema njegovoj osobi. U njemu se pojavio jedan koji je veći od Jone (Mt 12,41). Tako poziv na obraćenje/pokoru postaje pozivom: treba slijediti Isusa. Obraćenje, vjera i nasljedovanje Krista jedna su te ista stvarnost. „Obratite se i vjerujte!” (Mt 1,15).

Obračćenik mora imati srce poput djeteta (Mt 18,3). Biti dijete znači biti malen, biti potreban pomoći i ujedno biti spreman prihvatiti pomoć. Tko se obrati, taj se osjeća malenim pred Bogom, raspoloživ je da Bog na njemu djeluje. Metanoia je Božji poklon i ujedno zahtjev koji obvezuje. Poziv na obraćenje u sebi uključuje obećanje, da će obraćenik promijeniti svoj cjelokupni život.

Mnogi su ulomci kod sinoptika, iako ne upotrebljavaju termine *metanoéo* i *metánoia*, bliski pozivu na obraćenje. Tako npr. imamo poziv: „Ako se ne obratite (gr. *eán mē stráfēte*) i ne postanete kao djeca, nećete ući u kraljevstvo nebesko” (Mt 18,3). Ili npr.: „Tko god se od vas ne odreče svega što ima (*hōs ouk apotássetai pāsin*), ne može biti moj učenik” (Lk 14,33).

Kako je Isus došao pozvati na obraćenje/pokoru grešnike a ne pravedne (Lk 5,32), u njegovu pozivu, u „blagoj vijesti” je dana svakome bez razlike mogućnost obraćenja. Bog je u Kristu došao k čovjeku (*elélytha* = dođoh, Lk 5,32), čovjek se može i mora okrenuti Bogu. To obraćanje rađa radošću i veseljem; izgubljeni se sin vraća u očinski dom (Lk 15,32). Umjesto straha pred mogućom kaznom zbog neispunjenih sitničavih propisa, obraćenikovo srce zahvaća veselje. Na mjesto Zakona stupa na snagu *Euaggélion* = Vesela vijest.¹³

U Djelima apostolskim za obraćenje susrećemo dva glagola: *metanoéoō* i *epistréfō*, koji su među sobom srodni. Ipak *metanoéoō* radije znači napuštanje zla, dočim *epistréfō* označava čin okretanja Bogu. Ulomak pouke o metanoia spada na osnovne članke katekizma prvotnoga kršćanstva. Ne obratiti se znači ustrajati u okorjelosti srca (Dj 2,21 sl.; 9,20 sl.; 16,9.11). Kao i kod Ivana Krstitelja obraćenje je povezano s krštenjem. U Isusu Kristu se obistinilo krštenje Duhom, o kojem govori Ivan Krstitelj.

13. L. COENEN – E. BEYREITHER – H. BIETENHARD (Hrsg.) *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento*. Prev. s njem. Bologna 1980², str. 374; R. SCHNACKENBURG, *L' esistenza cristiana secondo il Nuovo Testamento*. Prev. s njem. Modena 1971, str. 33-39.

Uz termin *metánoia* stoji i termin *pístis* (= vjera) u Isusa Krista. Pavao navješćuje Židovima i Grcima „potrebu obraćenja k Bogu po vjeri u našega Gospodina Isusa Krista” (gr. *tēn eis theón metánoian kao pístin eis tòn Kýrion hēmōn Iesoūn*) (Dj 20,21).

Pavao u svojim poslanicama o obraćenju govori kao o spoznaji istine – *eis tēn epignōsin alētheias*” (2 Tim 2,25). Obraćenje uključuje u sebi prekid s grešnom prošlošću (2 Kor 12,21). Pavao za to upotrebljava i druge termine: „novo stvorenje” – *neā ktísis* (2 Kor 5,17), „ponovno rođenje – *palingenesía*” (Tit 3,5), „zaodjenuti se u Krista – *Hristòn endýsasthe*” (Gal 3,27). Možemo slobodno reći da je metanoia stup nosač sve Pavlove teologije.

Izuzevši knjigu Otkrivenja (Otk 2,5.16; 3,3; 3,19), Ivan evanđelist izbjegava glagol *metanoéō*, no on istu misao označava s *pisteúō* = vjerujem. Tko se ne obrati, taj ne može uzvjerovati u Isusa Krista. On i dalje ostaje u grijesima. Što znači obraćenje što opet otvrdnuće u zloći, Ivan predočava kontrastima: svjetla i tame, istine i laži, ljubavi i mržnje, života i smrti, Boga i svijeta. Teški izraz o nemogućnosti obraćenja u Poslanici Hebrejima za one „koji su okusili nebeski dar”, tj. za one koji su se obratili Kristu pa kasnije otpali (Heb 6,4), još spase (2 Pt 3,9). Tu se naglašava psihološki momenat: tko se jednom posve svjesno obratio, taj se više ne smije kolebati nego biti odlučan u svojem stavu.¹⁴

Obraćenje/pokora znači odlučni korak prema naprijed, prekid s grešnom prošlošću, kojoj se više ne smije vraćati. Obraćenje mora postati životnim oblikom svakoga vjernika. Da ustraje, uz druga sredstva, treba da se često ispituje, da „pravi pregled vlastitog života – *revision de vie*” (Mala braća Ch. Foucaulda). Treba da trajno preispituje osnovni pravac života ne samo katkada već neprestano. Tko živi po primjeru Gospodina Isusa Krista i trajno se orijentira prema evanđelju, taj se nalazi u ozračju obraćenja/pokore. Vjerniku se trajno nudi obraćenje; on njim uvijek dobiva nešto novo. Obraćenje/pokora uz to posebi uklanja zapreke, podignute u međuljudskim odnosima. Već Stari zavjet zazire od žrtava i pokorničkih djela, ako ona nisu u skladu s ostalim moralnim propisima. Treba osloboditi potlačene, nasititi gladne, beskućnike primiti na konak, zaodjenuti gole (Iz 59,5 sl.). Ističe se zahtjev za socijalnom pravdom (Zah 7,7 sl.). Britke izraze upotrebljava prorok Jeremija (Jr 5,20-29; 9,1-9)¹⁵, a ne manje oštar rječnik upotrebljava i Amos (Am 3,9; 6,1 sl.)¹⁶. Ta ideja svoj vrhunac dostiže kod Mateja (poglavlje 25), gdje su potrebni izjednačeni sa samim Kristom.

Prema tome, obraćenje nije neki privatni pojedinačni čin na relaciji čovjek – Bog, nego ono ima mnogo šire dimenzije. Obraćenjem čovjek postaje slobod-

14. L. COENEN – E. BEYREUTHER – H. BIETENHARD (Hrsg.) *nav. mj.* J. Behm, *nav. mj.* Band IV, str. 999-1001.

15. LAURENT WISSER, JÉRÉMIE. *Critique de la vie sociale*. Paris 1982; JOSE L. SICRE, *Con los pobres de la tierra. La justicia social en los profetas de Israel*. Madrid 1985.

16. HANS WALTER WOLF, *Die Stunde des Amos – Prophetie und Protest*. München 1982². U odnosu na svećenstvo i obavljanje kulta izrazi su odveć zaoštreni.

nim. No, punu slobodu mi možemo uživati jedino onda, ako je i drugima dajemo. Na tom se ishodištu zasniva crkvena i sakramentalna dimenzija obraćenja. Obraćanje je, naime, moguće samo u solidarnosti sa svim ostalima. Onako kao što grijeh ruši socijalni uređaj, tako je zajedništvo vjernika ustanova nade i obraćenja.¹⁷

Iako nije od ovoga svijeta, vjernik živi u ovome svijetu. No, on zna također, da izvan okvira povijesti spasenja on ne može naći svoje puno ostvarenje, svoje spasenje. On je svjestan da se iznad svih događaja nalazi onaj koji tok cjelokupne povijesti vodi k njezinu završetku, k spasenju u Kristu. Podlaganje svoje egzistencije i stavljanje svoga cjelokupnog života na raspolaganje Bogu nije ništa drugo nego ono što Novi zavjet naznačava terminom „*metánoia*”, obraćenje.¹⁸

2. Pomirenje

Pobudnica „*Reconciliatio et paenitentia*” govori o pomirenju kao o velikom Božjem daru. Ono je središnji misterij ekonomije spasenja, ključ Apostolove kristologije.

Držeći pred očima podvojenosti i sukobe u svijetu, pobudnica želi svratiti pogled na otajstvo Križa kao na najvišu dramu u kojoj sam Krist duboko suosjeća dramu podvojenosti između čovjeka i Boga kao i podvojenosti između ljudi. Ona ističe, da pomirenje može biti jedino plod otkupiteljskog čina Krista koji je umro i uskrsnuo da uspostavi savez s Bogom i sruši pregradni zid, što ga je grijeh bio podigao među ljudima.

Pobudnica navodi riječi sv. Lava Velikoga, pape: „Sve što je Sin Božji učinio i učio glede pomirenja svijeta, poznato nam je ne samo iz povijesti, njegovih negdašnjih čina, već to osjećamo i u djelotvornosti onoga što sada čini.” Pomirenje osjećamo u djelotvornosti svetih otajstava što ih slavi njegova Crkva, koju je postavio znakom i istodobno oruđem spasenja.” Službenici Crkve djeluju „in persona Christi.”¹⁹

Kako je pomirenje usko povezano s obraćenjem, potrebno je najprije obraćenje srca, pobjeda nad grijehom, sebeljubljem, nepravdom, uznositošću i iskorištavanjem drugih ljudi kao i pobjeda nad neobuzdanim traženjem užitaka. U tu svrhu je potrebna Božja riječ, osobna i zajednička molitva, svjedočenje, nadasve sakramenti kao znakovi i oruđa pomirenja. Među njima se ističe onaj što ga s pravom nazivamo sakramentom ispovijedi, pomirenja ili pokore.²⁰

17. KLEMENS JOCKWIG und WILLI MASSA (Hrsg.), *Ein Jahr der Versöhnung. Gedanken und Materialien am Tisch des Wortes*. Beiheft I. Stuttgart 1974, str. 109-111.

18. R. SCHNACKENBURG, *nav. mj.* str. 50.

19. *Reconciliatio et paenitentia*, br. 9.

20. *Reconciliatio et paenitentia*, br. 8. Primijetit ćemo da uz naziv sakramentat pokore postoji i izraz sakramentat ispovijedi. Za samu riječ „ispovijed” postoje četiri značenja: 1. javno očitovanje vjere, 2. kazivanje grijeha u sakramentu pokore, 3. sakramentat pokore uopće,

Da bude uvjerljiv i uspješan znak i oruđe pomirenja, Crkva sama treba da bude pomirena.²¹

Biblijski izrazi o pomirenju

Pojam pomirenja pretpostavlja poremećaj odnosa između prijatelja koji postadoše neprijatelji. Da uslijede dobri odnosi prema Bogu i prema čovjeku, treba odstraniti čimbenike koji su prouzrokovali neprijateljstvo. To biva ispaštanjem. Te razne vidove pomirenja izražavaju tri skupine glagola: 1. *ekshiláskomai*, 2. *katallássō* i 3. *apokatástasis*. No u Novom zavjetu ni *hilasmós* koji ima obredno značenje ni *apokatástasis*, koja ima medicinsko, pravno, političko i astronomsko značenje, nego profana riječ *katallagē* postade poglavitim pojmom za oznaku pomirenja između Boga i čovjeka kao i pomirenja između ljudi međusobno.

Glagol *katallássō* je složenica od *kata* + *allássō* = izmjenjujem, mijenjam. U sebi uključuje *állos* = drugi. Izvorno znači nešto mijenjati, zamijeniti. U slikovitom značenju = pomiriti (od Herodota pa dalje). Uz *katallássō* u Novom zavjetu dolaze također *apallássō* = osloboditi, odvojiti; *diallássō* = izmijeniti nečije osjećaje, pomiriti. Pavao ima kovanicu *apokatallássō* (samo u Ef 2,16 i Kol 1,20) a znači pomiriti.

U grčkoj i helenističkoj poganskoj religiji i njihovim obredima *katallássō* ne igra neku bitnu ulogu.

Kod Židova, koji su govorili grčki, *katallássō* se ne upotrebljava često. Tako u 2 Mak Židovi iz Palestine pišu braći u Egiptu: „Uslišio (Gospodin) vaše molitve, pomirio se s vama (*katallagēiē hymín*) i ne ostavio vas u vrijeme nevolje” (2 Mak 1,5). Za obeščašćeno sveto mjesto, po Heliodoru, kaže se da će „to zapušteno mjesto zbog srdžbe Svemogućega biti opet u svojoj slavi obnovljeno nakon izmirenja s velikim Gospodinom” (*en-tē tou megálou despótou katallagē*, 2 Mak 5,20). Nešto kasnije u istoj knjizi čitamo: „Ako se živi Gospodin na trenutak na vas i razgnjevio. . ., on će se opet i pomiriti sa slugama svojim” (*pálin katallagéssetai tois heautoú doulois*, 2 Mak 7,33).

Kod rabina glagolu *katallássō* odgovara hebr. *raccah*, koji u pielu znači: učiniti dobrohotnim, dopadljivim, udobrovoljiti; u hipt.: pomiriti se, biti pomiren, ublažen, prijateljski se ponašati.²²

4. molitva što se moli prije kazivanja grijeha u sakramentu ispovijedi i u nekim drugim zgodama. Usp. J. ŠETKA, *Hrvatska kršćanska terminologija*. Split 1976², str. 106. Koje značenje odgovara, vidi se u kontekstu.

21. *Reconciliatio et paenitentia*, br. 9.

22. L. COENEN – E. BEYREUTHER – H. BIETENHARD (Hrsg.), *nav. mj.* 1554-1661; F. BÜCHSEL sub voce *katallássō* u *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Band I. Stuttgart 1954, str. 253-254; F. ZORELL, *Lexicon hebraicum et aramaicum Veteris Testamenti*. Romae 1955, str. 786; A. Oepke sub voce *apokatástasis*, u *Theologisches Wörterbuch zum NT*, Band I, 388-389.

U vanbiblijskim grčkim dokumentima za rastavu bračnih drugova upotrebljava se glagol *apallássasthai*, dočim u Novom zavjetu za pomirenje bračnih drugova imamo *katallássasthai* (1 Kor 7,11).

Proces pomirenja

U procesu pomirenja Bog i čovjek ne stoje na istoj razini kao da bi svaki od njih imao nešto popustiti. Pavao upotrebljava *katalláссо* za Boga, dočim za čovjeka ima *katallagénai* = biti pomiren, Bog se ne pomiruje s nama, sa svijetom, nego se mi pomirujemo s njim (Rim 5,20; 2 Kor 5,20). Bog je iznad čovjeka u svakom pogledu.

Glagolom *katallássō* označava se da kod čovjeka nastaje neka promjena; čovjek postaje novo stvorenje (2 Kor 5,18). Staro je minulo a nastalo nešto novo. Po pomirenju ljudi nisu više Božji neprijatelji, bezbožni, slabi, grešni (Rim 5,6.8). Promijenilo se cjelokupno čovjekovo životno stanje, a ne samo čovjekovo osjećanje ili njegov pravni odnos prema Bogu.^{2 3}

Najizrazitije mjesto gdje se govori o pomirenju i o službi pomirenja jest svakako 2 Kor 5,11-21.

„Jedan je umro umjesto sviju. . . . On je umro umjesto sviju da živi ne žive više za same sebe, nego za onoga koji je umro i uskrsnuo za njih. Zato mi od sada nikoga ne procjenjujemo po čisto ljudskim razlozima. Sve da smo i procjenjivali Krista po čisto ljudskim razlozima, sad ga više tako ne procjenjujemo. Dakle, ako je tko u Kristu, on je novi stvor; staro je nestalo, novo je, evo, nastalo. A ovo sve dolazi od Boga, koji nas je po Kristu pomirio sa sobom i povjerio nam službu pomirenja. . . . Prema tome mi vršimo poslaničku službu u ime Krista; to je kao da Bog pomiruje po nama. U ime Krista molimo: Pomirite se s Bogom!” (2 Kor 5,14-20). K tome valja dodati Rim 4,10 sl.; Kol 1,20-22 i Ef 2,16.

Prema Pavlu osnovica je spasenjskog stanja: Kristova ljubav, Kristova smrt i uskrsnuće. Ljubav ga tjera (*synéhei*, Vg *urget nos*) da osvaja ljude za Krista. On joj se ne može oteti; on je postao Kristov suradnik.

Iz činjenice da je Krist umro za sve, Pavao zaključuje, da su svi umrli. Isusova zastupnička pomirbena smrt učinila je nešto veličajno. Oni koji vjeruju u Krista, s njim su solidarno povezani. Krist i kršćani spadaju kao udovi na jedno Tijelo (Rim 12,4 sl.; 1 Kor 12,12; Gal 3,27 sl.). Ako je Krist umro, onda su i svi, koji su vjerom i krštenjem s njim povezani, mrtvi, mrtvi grijehu, oteti moći grijeha. Krštenici su zapravo duhovno uskrsli s Kristom. Isusovo spasenjsko djelo ne nosi sobom samo otkupljenje od grijeha umiranjem s Kristom nego i dar života uskrsnućem s Kristom. „On je umro za sve, da živi ne žive više za same sebe. . . .” (2 Kor 5,15).

23. F. BÜCHSEL sub voce *katallássō*, nav. mj. Band I., str. 255.

Ovaj se novi život odražava u novom etičkom stavu i ponašanju. Pavlovska etika izrasta iz spasenjskog stanja, iz onoga novog, što je donijelo Kristovo spasenjsko djelo; iz indikativa spasenjskog događaja slijedi imperativ etičke opomene.²⁴

Tim ujedno nastaje novo usmjerenje života: onako kao što je život uskrslog Krista život za Boga, tako je život „uskrsloga kršćanina” život za Krista a po Kristu život za Boga. To je novi način proegzistencije.

Krštenik po svom novom spasenjskom stanju stječe novu spoznaju, novi nazor na svijet. On više ne spoznaje Krista „po tijelu”, po naravnom prosuđivanju nego njim odsada ravna u njegovu prosuđivanju Duh Sveti. Za njega Isus Krist nije jedan od mnogih ljudskih likova, koji ostaviše dobre ili loše tragove u povijesti; njegova spoznaja potječe „od Duha”. On u Kristu vidi Sina Božjega (Gal 1,16). Ta promjena u prosuđivanju nije neki misaoni proces niti ideologija, nego iza sebe ima Kristovo spasenjsko djelo.

Ima ih u novije vrijeme, koji bi htjeli Krista rastavljati na povijesnog i kerigmatskog Krista. Prvi je onakav kakav je u stvari bio, a drugi kakav je navodno izobličen od prvih kršćanskih vjerovjesnika. U ovom drugom Kristovu liku navodno je dosta toga uveličano i uljepšano, a što bi trebalo pročistiti. Po „znanstvenoj metodi”, prosuđivan Kristov lik ispada kao lik onoga koji je bio protiv nasilja, za spontano pomirenje, za solidarnost sa slabima i prikraćenima, za otpor protiv nehumanih metoda na gospodarskom, religijskom i političkom području.²⁵ Pavao međutim ne dijeli Krista na dvoje. On je duboko uronio u misterij Kristov i njegova teologija pomirenja bez njegove nauke o čovjeku i o Isusu Kristu ostaje nerazumljivom.

„Ako je tko u Kristu, on je novi stvor”, veli Pavao (2 Kor 5,17). Vjernik i krštenik je učlanjen u Krista; on je „u Kristu”. Tim izrazom Pavao predočuje zajedništvo što nastaje između Krista i krštenika. To je zajedništvo bivovanja, zajedništvo po Duhu, koji u Kristu i po Kristu živi i djeluje u kršteniku; jer posljednji je Adam, Krist „životvorni duh” (1 Kor 15,45). Kako je preobraženi Krist pneumatsko biće, iznad čisto osobnog odnosa postoji nutarnja povezanost po bti.²⁶

24. ALOIS STÖGER, *Die paulinische Versöhnungstheologie*, u *Theologisch-praktische Quartalschrift* 122 (1974) 119-120.

25. Tako npr. H. Kessler, laicizirani svećenik, u svojoj knjizi *Erlösung als Befreiung*. Düsseldorf 1972. najprije nije čuo božanstvo Kristovo da zatim uperi oštricu protiv žrtve na križu. „Modeli žrtve kao otkupnine i zadovoljštine malo nam pomažu, ako se radi o tom da shvatimo u kojoj mjeri Isus za nas znači otkupljenje. Takvi modeli kod mnogih stvaraju nevoljkost do te mjere da posumnjaju da su tu konservirane magija i patrijarhalne, čak barbarske predodžbe” (str.16). Nasilnu svoju smrt Isus nije direktno htio. „Isus nije imao nakanu svojom smrću otkupiti ljude” (str. 24). Ako Pavao i spominje „riječ križa”, to nema neku dogmatsku nego pedagošku namjeru. Pavao je htio gordima i mogućnicima staviti pred oči, ukazujući na Propetoga, da Bog nije na njihovoj strani. Usp. *Stimmen der Zeit*, 39 (1973) 3-16.

26. ALOIS STÖGER, *Paulinische Versöhnungstheologie*, u *Theologisch-praktische Quartalschrift*, 122 (1974) 124.

Vjernika čini novim stvorom upravo ovo pneumatsko bivovanje u Kristu. Biti nov stvor jest rezultat Božjeg djela (usp. Rim 8,22). Biti novi stvor u sebi uključuje nov način moralnog ponašanja. Ono što odlučuje čovjekovim životom jest vjera koja je djelatna u ljubavi (Gal 5,6). Onaj „biti u Kristu” odražava se u vjeri, u ljubavi, u vršenju Božjih zapovijedi, „u dobrim djelima” (Ef 2,10).

No, treba se sjetiti da krštenik ujedno i jest i još nije novi stvor. Krštenik, koji je „u Kristu”, nije samo neki nacrt niti neki postavljeni mu zadatak nego stvarnost koju je postavila Božja stvaralačka inicijativa. Taj novi stvor možemo promatrati pod tri vida: kao milosnu skrivenu obnovu, koja potječe od Boga. On u sebi uključuje nadu u buduće dovršenje, koje nije šuplje i neosnovano iščekivanje nego se oslanja na vjeru u Kristovo uskrsnuće. Nov način ponašanja „novih stvorova” čini mogućim i snošljivijim osobni i zajednički život. Alois Stöger se u vezi s tim jezgrovito izražava: „Novo stvorenje je izjava (indikativ), zahtjev (imperativ) i obećanje (blago kojem se treba nadati).”²⁷

Čovjek koji svojom moralnom krivnjom svoju egzistencijalnu situaciju okrene na zlo, povlači u propast i ostali svijet, koji je prostor njegove egzistencije, života i djelovanja. Koncilska konstitucija *Gaudium et spes* u vezi s tim napominje: „Iščekivanje nove zemlje i novoga neba nipošto ne smije oslabiti nego dapače razbuditi u nama brigu za izgradnjom ove zemlje gdje raste ono tijelo nove ljudske obitelji, koje već može pružiti neku sliku novoga svijeta.”²⁸

Krist kao Pomiritelj

Značajna je Pavlova izjava: „Sve dolazi od Boga koji nas je po Kristu pomirio sa sobom” (2 Kor 5,18). O Kristu kao Pomiritelju govori Pavao i drugdje. „Ako smo pomireni s Bogom smrću njegova Sina, mnogo ćemo se sigurnije, već izmireni, spasiti njegovim životom” (Rim 5,10). Pomirenje je uslijedilo „po križu” (Ef 2,16), „po smrti njegova smrtnog tijela” (Kol 1,22). „Jedan je umro za sve” (2 Kor 5,14). On je na sebe uzeo smrt za sve (*hypèr pántōn* = umjesto ili u prilog) kao zastupnik. Kad se netko žrtvuje za sve kao zastupnik, to je iskaz njegove ljubavi prema svima. Taj jedan (*heis*) je Isus Krist.

„Svi su opravdani njegovom (Kristovom) milosti kao darom. . . Njega je Bog (javno) izložio da svojom krvi bude okajno sredstvo (*hilasterion*) po vjeri. . . on opravdava onoga koji u njega vjeruje” (Rim 3,25).²⁹ Opravdanje je rezultat Božjeg oslobađanja čovjeka od grijeha po osobi Isusa Krista. Isusova žrtvena krv

27. ALOIS STÖGER, *nav. mj.*, 125.

28. *Gaudium et spes*, br. 39.

29. Pozadina grčke riječi *hilasterion* je hebrejska *kaphoreth*, od glagola *kaphar* a znači i pokrivati i ispaštati. Jeruzalemska Biblija upravo tako čini: „*Dieu l'a expose, instrument de propitiation par son propre sang moyennant la foi*” (Rim 3,25) O tumačenju riječi *hilasterion* usp. DAVID GREENWOOD, *Jesus as Hilasterion in Romans 3,25*, u *Biblical Theology Bulletin*, 3 (1973) 316-322.

bila je Božje sredstvo kojim se ispašta grijeh. To je proces koji postaje uspješnim po vjeri. Bog je poslao Isusa kao „*hilastérion*” po vjeri u njegovoj krvi, s pogledom na opraštanje ranijih grijeha.

Mjesto na kojem se dogodilo pomirenje jest križ. Evanđelja, posebno Markovo evanđelje, napisana su na temelju kerigme o smrti i uskrsnuću Kristovu. „Smrt i uskrsnuće. . . ne predstavljaju nekako izvadak iz Isusova života već naznačavaju ono, u čemu se dovršila i otkrila bit njegove osobe, njegova smrt”.³⁰

O pomirenju Pavao govori uvijek u obliku osobne ispovijedi: „Mi smo pomireni” (Rim 5,9-10; Rim 5,18). O pomirenju svijeta govori samo u Kor 5,19-20; Svijet ovdje nije oprečnost onom „mi” nego jedno te isto; svijet je skrajnji domet onoga „mi”. Svi smo „mi” bez pomirenja samo grešnici, slabi, bezbožnici. Pomirenje je određeno za sve bez razlike.

Valja ipak razlikovati. Pavao ne bi mogao svoje djelovanje nazvati *diakonia katallagés* = službom pomirenja niti bi mogao navesti svoj poziv: Pomirite se! kao sadržaj svoje poruke, kad bi Kristovom smrću i uskrsnućem ono bilo završeno u tom smislu da ono što kasnije slijedi više ne spada na pomirenje. Možemo reći da se pomirenje jednom dogodilo, no službom pomirenja ono se nastavlja i dalje provodi u životu obnovom pojedinaca što tvore svijet. Za Pavla pomirenje svijeta (*katallagé kósmou*, Rim 11,15) nije nešto završeno kao ni odbačenje (*apobolé*) Židova.³¹

Crkva kao pomiriteljica

Pomirbenim Kristovim činom na križu sazdana je solidarno zajedništvo pomirenih i zbratimljenih. Krist je poslao Duha Svetoga da nastavi njegovo pomirbeno djelo.

Poslije Uzašašća na nebo Krist je čovječanstvu na njegovu hodočasničkom putu ostavio jedan vidljivi i sveobuhvatni znak svoga otkupljenja. To je bilo zajedništvo učenika koji su u njega uzvjerovali i koji su pomireni s Bogom: Crkvu. Crkva je spasenjska zajednica obraćenih i pomirenih po evanđelju i snagom Duha Svetoga, zajednica onih koji živo osjećaju da se neprestance moraju obraćati i pomirivati s Bogom. To je takva zajednica koja ujedno služi pomirenju i miru svih ljudi.³²

Pobudnica „*Reconciliatio et paenitentia*” nabraja načine na koje Crkva može biti sakrament pomirenja. Ona je to najprije svojom egzistencijom kao zajednica pomirenih. Ona kao takva predstavlja u svijetu djelo Kristovo. Kao ču-

30. H. SCHLIER, kojeg citira E. WALTER, „*Deinen Tod, o Herr, verkünden wir*, u: *Festschrift für H. Kahlefeld* (usp. bilj. 10), 124 A, 4.

31. F. BÜCHSEL, sub voce *katallássō* u *Theologisches Wörterbuch zum NT* Band I, 257.

32. „*Reconciliatio et paenitentia*, br. 11.

varica i tumačiteljica Sv. pisma ona naraštajima kroz povijest pokazuje putove općeg pomirenja u Kristu. Ona je to nadasve po svojih sedam sakramenata. Ukoliko sakramenti stoje u vezi s vazmenim misterijem i obnavljaju ga, oni su vrelo života za Crkvu; u njezinim rukama oni su oruđa obraćenja k Bogu i pomirenja među ljudima.

Crkva svoju službu pomirenja vrši u ime i autoritetom Kristovim, no njoj je u isto vrijeme u svim njezinim dimenzijama i dijelovima potrebno obraćenje i obnavljanje. Ova koegzistencija svetosti i grešnosti Crkve odražava se zatim u službi pomirenja. Posvećujući druge, ona mora i samu sebe trajno posvećivati. Ako ona zaboravi u svojim članovima i službenicima ovaj znak Kristove sakramentalnosti koji je razlikuje od svega ostalog u svijetu, ona time otežava svoje poslanje. Postaje ukrućenom onako kakav je bio stariji brat izgubljenog sina. Čovjek je tada manje spreman primiti Božju milost i obratiti se. Što Crkva sebe više shvaća kao hodočasničku Crkvu, to je ona bliže čovjeku u cjelokupnom procesu obraćenja i pomirenja.³³

Kad Pavao piše vjernicima u Korint: „Mi smo poslanici umjesto Krista” (2 Kor 5,20), to znači da on svoju službu uzima konkretno. On djeluje kao usta Kristova, ne kao autor pomirenja. U navješćivanju pomirenja ponazočuje se Isusova smrt, koja proizvodi pomirenje, otkupljenje i mir. „To je kao da Bog opominje po nama – *hōs tou Theoū parakallountos di hēmōn*, 2 Kor 5,20). Ovdje glagol *parakalleîn* označava tri stvari: zaklinjalački poklik, usrdnu prošnju i ohrabrujuće bodrenje, koje je blisko tješnju. Pavao moli opominjući i opominje moleći.³⁴

Otajstvo zloće

Dok govorimo o obraćenju/pokori i pomirenju, ne smijemo gubiti iz vida misterij grijeha. O grijehu možemo govoriti kao o religijsko-povijesnom fenomenu ali njegova prava bit ne dolazi do izražaja u prirodnim religijama. U tim religijama grijehom se smatra nevršenje magičnih načina ponašanja, za što su postojale kazne. Ili se grijehom smatralo prijestup protiv sila nadsvijeta. Kazne su uslijedile i kod nehotimičnih prijestupa i obavljali bi se pomirbeni obredi. Do jasnijeg izražaja etičke svijesti dolazilo se tek u najrjeđim slučajevima.

Da se pojavi dublja etička svijest o grijehu i krivnji u antiki, nisu vidno pridonijeli sistemi determinizma, fatalizma i dualizma. U grčkoj tragediji krivica se nije shvaćala moralistički i teološki nego kao sudbinska nužnost. Tu možemo govoriti o analognom poimanju grijeha, no pravi pojam grijeha imamo tek Božjom objavom.³⁵

33. B. HÄRING, *Bekehrungs – und Versöhnungsvorgang im Leben des Christen*, u *Studia moralia* XXI/1, 1983, str. 118.

34. A. STÖGER, *nav. mj.* 129. On tu prenosi duboke misli H. Schliera.

35. *Handbuch theologischer Begriffe* (Hrsg. von H. Fries), Band II, München 1963, str. 597.

O činjenici grijeha Stari zavjet govori na više načina i u više navrata. Doživljaj je grijeha kao neko opće iskustvo. To je iskustvo etiološki prikazano u Post 3,1-24. Tu se tumači stanje sadašnje čovjekove grešnosti i čovječja patnja. To je jedinstvena obrada problema grijeha u Starom zavjetu. U apostolskoj pobudnici „*Reconciliatio et paenitentia*” za osvjetljenje „misterija grijeha” (2 Sol 2,7) navodi se najprije zidanje kule babilonske (Post 11), što je protumačeno kao pokušaj biti bez Boga ili ustati protiv Boga. Isključivanje Boga objašnjava se radije kao pobuna protiv Boga nego kao zaborav i indiferentnost u odnosu na Boga. No, u oba slučaja nasilno se kida odnos prema Bogu. U edenskom slučaju očit je neposluh prema Bogu. Tako, isključivanje Boga, prekid s Bogom i neposluh prema Bogu postaju grijehom, koji može dovesti do očitog-nijekanja Boga, do fenomena što ga nazivamo imenom ateizma.³⁶

Prekid s Bogom doveo je nužno do prekida s bližnjim. Došlo je do razdora među braćom. Razljućeni brat lako drugom bratu diže život (Post 2,2-16). Izvorni grijeh rađa brojno potomstvo.

Zlo se nekako uvriježilo unutar samoga čovjeka. Grijeh se krije u čovječjem „zlu srcu” (Jr 4,4; 5,23; Ez 11,19). Izrael treba da dobije „novo srce” (Ez 36,26). Proroci se dižu protiv nutarnjih mana kao što su: oholost, neposluh i nezahvalnost koje se mogu prema vani očitovati na više načina.

O neurednosti čovječjeg srca govori jasnije Novi zavjet. Čovjekova je nutarnjost mjesto i izvorište grijeha (Mt 5,21-32). Ono što je zajedničko mnogim grijesima jest odvratanje od Boga, otkaz zajedništva s Bogom (Lk 15,11 sl.), neposluh riječi Božjoj (Mt 7,24). Grijeh je nazvan *incurvatio hominis*; to nastaje kad se u čovječjem srcu uvriježi *amor curvus* (kriva ljubav).

Grijeh je u Sv. pismu opisan kao trajna prijetnja, kao sila protiv koje se kršćanin mora uvijek boriti. Iako bi iz indikativa da smo Kristovom žrtvom otkupljeni, spašeni i posvećeni, trebao slijediti imperativ dosljedne, neopozive odluke živjeti novim životom, dešava se da se kršćanin povraća u staro stanje grešnosti. Da je to zaista moguće, izbija iz molitve Gospodnje: „Otpusti nam duge naše” (Mt 6,12). Može ga prevariti sotona (1 Kor 11,3). Sotona vreba na vjernika kako da ga uhvati u svoju zamku (1 Pt 5,8). Apostoli i prvi kršćani su prikazani kao pojedinci koji mogu sagriješiti (Mt 14,30 sl.; 18,32.35; 20,20 sl.; 26,40 sl.). Grijeh u Crkvi može biti tako velik da cijela mjesna Crkva postaje grešnom (Gal 1,6; 1 Sol 3,5; Otk 2,5). To sažetim riječima izražava Jakov u svojoj poslanici: „Uistinu, svi često griješimo” (Jak 3,2).³⁷

O proceduri sakramenta pokore u prvotnoj Crkvi imamo malo podataka. Trebalo je da grešnik bude odvojen od zajednice vjernika, dok se ne pokaje (1 Kor 5,3-5; 1 Tim 1,20). Kad je kajanje postalo očitim, pokornik je ponovno bio primljen natrag s ljubavlju (2 Kor 2,5-11). Bez sumnje Pavlov pojam grijeha ima korporativnu dimenziju. „Nitko od vas ne živi samom sebi niti itko umire samom

36. *Reconciliatio et paenitentia*, br. 14.

37. H. VORGRIMLER, *La lotta del cristiano con il peccato*, u *Mysterium salutis* V/1. Prev. s njem. Brescia 1978², str. 415-425.

sebi" (Rim 14,7), budući da je Crkva tijelo Kristovo (1 Kor 12,12-30). I upravo je to korporativno svojstvo ono što pomirenju daje njegovu komunitarnu dimenziju.

U postapostolsko doba u Crkvi se pokornička procedura počela razbistravati; mjesne su Crkve počele svojom obrednom organizacijom. Pokazavši se pred mjesnom Crkvom, vjernik je, ponekad, odjeven u odijelo od vreće i posut pepelom sa suzama, postom, molitvom i klečeći, prosio zagovor čitave zajednice pred Bogom. Taj eklezijalni zagovor čitave zajednice, skupa s pokorom, proizvodio je oprostjenje, a pokornički bi proces završio pomirenjem od strane biskupa čijim je autoritetom grešnik bio prije izopćen.³⁸

Krštenje se smatralo temeljem oprostjenja kasnijih grijeha. Kao i kod krštenja zahtijevalo se iskreno kajanje, čvrsta volja za popravkom i zadovoljština kao i priznanje pred Crkvom u njezinim službenim predstavnicima.³⁹ Iako ima vezu s krštenjem, ispovijed/pokora je vlastiti sakrament s vlastitim znakom i s posebnim djelovanjem. Po svom određenju ona je dopuna krštenju. Tako sv. Grgur Naziazenski govori o „krštenju suza, težem i mučnijem od mučeništva.”⁴⁰ Tertulijan kaže za ispovijed da je to daska koje se grešnik hvata kao brodolomac na morskoj pučini⁴¹ ili kao o „drugoj pokori koja se otvara onima koji kucaju na vrata da im se otvore”⁴². Za ponovno ozdravljenje treba upotrijebiti ponovni lijek.

Nažalost, u zadnje vrijeme razna teološka mišljenja kao i pouke u katehezi i u duhovnom vodstvu o ozbiljnim i delikatnim pitanjima kršćanskog morala svršavaju s umanjivanjem ili čak s brisanjem pravoga smisla grijeha. Osobni se grijeh smanjuje, a odgovornost prebacuje na strukturu u kojoj pojedinac živi. Prema tome, ako je pojedinac kao dio strukture počinio neko zlodjelo, neka odgovornost snosi strukturirana zajednica! Kajanje bi spadalo na nju a isto tako traženje oprostjenja. Tako se može zapasti u veliku zabludu. U pobudnici čitamo: „Uspostaviti pravi osjećaj grijeha prvi je oblik suočavanja teške duhovne krize što tišti čovjeka našega vremena.”⁴³

38. P. FAHEY, O.S.A., *Reconciliation: Retrospekt and Prospekt*, u *Angelicum* 62 (1985) 168-169.

39. O suradnji pojedinca kod sakramenta ispovijedi/pokore usp. J. ENDRES, C.S.S.R., *Der Beitrag des Menschen zur Versöhnung mit Gott*, u *Studia moralia* XIV, Roma 1976, str. 189-207.

40. *Oratio* 39,17 – *In sancta lumina*: „. . . lacrimarum baptismus verum martyrio asperior et laboriosior est qui per singulas noctes lectum suum et stratum lavat. . .” *PG* 36, 355.

41. TERTULIJAN, *De poenitentia* IV B: „Ita poenitentiam invade, ita amplexare, ut naufragus alicujus tabulae fidem. Haec te peccatorum fluctibus mersum, prolevabit et in portum divinae clementiae protelabit.” *PL* 1,1343.

42. TERTULIJAN, *De poenitentia* VI B: „Collocavit (Deus) in vestibulo poenitentiam secundam, quae pulsantibus patefaciat. . . . Neminem pudeat; interatae valetudinis iteranda medicina est. . . Offendisti, sed reconciliari adhuc potes.” *PL* 1,1352.

43. *Reconciliatio et poenitentia*, br. 18.

Mysterium pietatis

Poslije negoli je učeniku Timoteju stavio na srce kako treba da se odvija liturgija i u vezi s tim hijerarhijska uprava, Pavao mu stavlja pred oči kakav on sam treba da bude u Crkvi koja je „Crkva Boga živoga, stup i podloga istine”. I zaključuje: „Bez sumnje, uzvišena je tajna prave vjere (*pietatis*)” (1 Tim 3,15-16).

Na pitanje: u čemu se sastoji ta *pietas* (gr. *eusebeia*), Pavao odgovara jednim kristološkim himnom, koji je bio u uporabi helensko-kršćanskih zajednica: „On koji je tijelom očitovan, Duhom opravdan, anđelima pokazan, koji je propovijedan poganima, u kog se vjerovalo u svijetu, koji je uznesen u slavu” (1 Tim 3,16).

To nije ništa drugo nego u obliku sažetka izražen misterij utjelovljenja i otkupljenja, potpune Pashe Isusa, Sina Božjega i Sina Marijina: misterij njegove muke i smrti, njegova uskrsnuća i proslave. Misao na *mysterium pietatis* kadra je u duši stvoriti pokret na obraćenje, otkupiti je i razapeti njezina jedra prema pomirenju.⁴⁴

Kako promicati duh pokore i pomirenja?

Pobudnica „*Reconciliatio et paenitentia*” spominje dva sredstva: katehezu i sakramente. „Riječ pomirenja” (2 Kor 5,19) koja ne samo izražava pomirenje nego ga i proizvodi, dolazi putem sakramenata do punog očitovanja: u riječi krštenja, u sakramentu pokore, bolesničkog pomazanja. U sakramentima je nazočno spasenjsko djelo pomirenja, smrt i uskrsnuće Kristovo. Oni svoje izvorište imaju u euharistiji, koja je „*memoria*” Kristove smrti.

„Euharistija je u najrealnijem smislu sakrament oproštenja, budući da je ona sakramentalna prisutnost i saopćavanje oproštenja, čina koji oprašta grijehe: kao spomen pomirbenog čina Križa ona ga primjenjuje na one, koji svetkuju – dok ih po kruhu i gozbenom kaležu dovodi u vezu s uskrsnim događajem koji se zbio jednom zauvijek i na čitavi svijet zazivlje beskrajno milosrđe Boga i Oca Isusova. Jest, ona je u srcu Crkve naprosto mjesto pomirenja”.⁴⁵

U euharistijskom slavlju (riječ, žrtva, gozba) vjernici doživljavaju Božje pomirenje, oni se obraćaju Bogu, vjeruju i prihvaćaju Božje pomirenje. Zahvaćeni Božjom pomirbenom voljom, „promijenjeni u Božju *harris*, oni sami izaruju pomirbenu volju Božju i postaju pomiritelji.

Vjernike Korinta Pavao pozivlje na pomirenje: „Opominjemo vas kao Božji suradnici”, dodaje i jedan važan razlog: „Ne primiste uzalud milosti Božje” (2 Kor 6,1). Taj se poziv ne smije izgubiti u praznom prostoru. Treba ga primiti, nipošto ne odbaciti. Pavao navodi Izajijine riječi da je sada dan spasenja (Iz 49,8) koje imaju za svako vrijeme aktualnu vrijednost. Svako je vrijeme vrijeme spasenja.

44. *Reconciliatio et paenitentia*, br. 19-20.

45. H. SCHLIER, citat prema ALOIS STÖGER, *nav. mj.* 128.